

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA'LIMI VAZIRLIGI

SAMARQAND VILOYAT XALQ TA'LIMI XODIMLARINI QAYTA
TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI OSHIRISH HUDUDIIY
MARKAZI

**BOSHLANG'ICH SINIF ONA TILI DARSLARIDA DIDAKTIK
O'YINLARDAN FOYDALANISH**

(umumiy o'rta ta'lim maktablarining boshlang'ich sinf o'qituvchilari
uchun uslubiy ko'rsatma)

Samarqand 2020

J.Xudoyqulov- Maktabgacha,boshlang'ich va maxsus ta'lim metodikalari kafedrası. Boshlang'ich sinf ona tili darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun uslubiy ko'rsatma. Samarqand VXTXQTMOHM, 2020- yil **36 bet**

Muharrir:

J.Eshquvvatov - Samarqand
VXTXQTMOHM Ilg'or tajriba va xalqaro
hamkorlik ilmiy – axborot tadqiqotlar
bo'limi boshlig'i

Taqrizchilar:

Z.Qurbonov - SamDU katta o'qituvchisi
PhD.

H.Qoraboyev - Samarqand
VXTXQTMOHM Maktabgacha,
boshlang'ich va maxsus ta'lim metodikasi
kafedrası o'qituvchisi

Ushbu uslubiy ko'rsatma umumiy o'rta ta'lim maktablarining boshlang'ich sinf o'qituvchilari, boshlang'ich ta'lim yonalishida ta'lim olayotgan bakalavr va magistrantlar foydalanishlari mumkin. Ushbu uslubiy tavsiyanomada boshlang'ich sinf ona tili darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish haqida bilim berishning shakl, metod va vositalari, metodikasi sharhlangan va metodik tavsiyalar keltirilgan.

Uslubiy ko'rsatma hududiy markaz Ilmiy- metodik kengashining 2020- yil 02. 09 6/3-6-sonli yig'ilish qarori bilan nashr etishga ruxsat berilgan.

KIRISH

Respublikamiz xalq ta'limi oldida turgan asosiy vazifa har tomonlama kamol topgan sog'lom, qobiliyatli, o'z Vatani va xalqiga sodiq insonlarni tarbiyalash va ularni voyaga yetkazishdan iboratdir. Bu ulug' maqsadni ro'yobga chiqarish xalq ta'limi tizimiga qarashli barcha xodimlar va keng o'qituvchilar ommasidan o'z ishiga ijodiy yondashish, har bir ishda yuksak samaradorlikka erishish xilma-xil metodik usullarni o'ylab topish hamda uni maktab hayotiga tadbiq etishni talab qiladi. Bugun maktablarda ta'lim olayotgan o'quvchilar ilm-fan, texnika taraqqiyoti erishgan bir qator yutuqlardan bahramand bo'lgan ma'lum darajada bilimli kishilardir.

O'quvchiga bilim berish, har bir dars mazmunini boyitish, qiziqarli mashg'ulotlarni dars jarayoniga singdirishni talab qiladi. Psixologlarning aniqlashicha bolalar o'qituvchining oddiy tushuntirishi orqali egallab olgan ma'lumotlarga qaraganda turli xil ruhiy kechinmalar orqali o'zlari mulohaza yuritib mustaqil bajargan ishlari vositasida o'zlashtirilgan bilimlarini uzoq esda saqlab qoladilar. Chunki o'quvchi mustaqil mashqlarni bajarishda faoliyat ko'rsatib, ilgari olgan bilimlariga tayangan holda ko'plab o'quv materiallarini hayolidan o'tkazadi. O'xshash hodisalarni taqqoslaydi. O'zicha mulohaza yuritib mustaqil hukm chiqaradi. O'qituvchilarning tayyor holda bergan ma'lumotida esa o'quvchi fikrlash faoliyati to'la ishga kirishmasdan to'g'ri javobni o'zlashtirib oladi. O'xshash hodisalarga duch kelishi bilan o'qituvchi bergan bilimni amaliyotga taqbiq qilishda qiynalib qoladi. Davlat ta'lim standarti va amaldagi maktab dasturlarida o'quvchi egallashi lozim bo'lgan materiallar ancha murakkab bo'lib, bolalarning bu bilimlarni bosqichma-bosqich egallab olishlarini, kengaytirib va rivojlantirib borishlarini taqozo etadi. Boshlang'ich ta'lim jarayonida o'yinli texnologiyalardan foydalanish metodikasini ishlab chiqishdan iboratdir.

Mazkur ishni bajarishda quyidagi vazifalarni atroflicha tahlil qilishga harakat qildik: Boshlang'ich ta'lim jarayonini texnologiyalashtirish muammolari o'rganish.

1. Ta'limiy o'yinlar va ularning ta'lim samaradorligini oshirishdagi o'rnini tadqiq etish.

2. Hozirgi kunda boshlang'ich ta'lim jarayonida o'yinli texnologiyalardan foydalanish darajasini aniqlash.

3. Boshlang'ich sinf ona tili va o'qish darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish metodikasini va tavsiyalar ishlab chiqish.

Ushbu tavsiyanomaning nazariy ahamiyati ta'limiy o'yinlar va ularning boshlang'ich sinf o'quvchilari ta'lim-tarbiyasidagi o'rniga doir nazariy tahlillar bilan belgilanadi, amaliy ahamiyati esa izlanishlarimiz davomida ishlab chiqilgan ta'limiy o'yinlardan boshlang'ich sinf ona tili va o'qish darslarida foydalanishga doir tavsiyalar bilan belgilanadi.

Boshlang'ich sinflarda ta'limiy o'yinlardan foydalanishning joriy holati

Boshlang'ich ta'lim jarayoni o'quvchilar ta'limiy faoliyatida ham, o'qituvchilarning pedagogik faoliyatida ham muhim davr hisoblanadi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ta'limiy o'yinlarga bo'lgan munosabati ancha jiddiy. Ularning ko'pchiligi bir qator o'yinlarni boshlang'ich sinflar darslarida foydalanish uchun qulayligini aytib o'tdilar. Ammo bu o'yinlar deyarli bir xil edi. Bundan tashqari «Didaktik o'yinlardan darsning qaysi qismida ko'proq foydalanasiz?» deb so'raganimizda, 10 nafar boshlang'ich sinf o'qituvchisi «Asosan dam olish daqiqalarida hamda o'tgan mavzuni mustahkamlashda» deb javob berdilar.

Vaholanki, to'g'ri foydalanilgan didaktik o'yinlar boshlang'ich sinf ona tili va o'qish darslarida yangi mavzuni bayon qilishda hamda mustahkamlashda eng qulay metod hisoblanadi. Zero, o'yin bilimlarni o'zlashtirish yo'lidagi har qanday mashaqqatlarni osongina engib o'tishga, qiyin jarayonni o'yinlar bilan uyg'unlashtirgan holda engillatishga yordam beruvchi ta'lim usulidir.

Darslarning shu zaylda tashkil etilishi barkamol shaxs tarbiyasida muhim qadam bo'lib xizmat qiladi.

Ta'lim jarayonida uyushtiriladigan didaktik o'yinlar ham o'quvchilar tafakkurini rivojlantirish vositasi sanaladi. Didaktik o'yinlarga dam olish yoki vaqt o'tkazish vositasi emas, balki ta'lim beruvchi faoliyat deb qarash lozimdir.

Ta'limiy o'yinlarning turli xil tasnifi mavjudligi xususida ishning birinchi bobida to'xtalib o'tgan edik. O'yinlar mazmuni va amalga oshirish shakliga ko'ra sinflarga ajratilgan edi. Quyida boshlang'ich sinf ona tili darslarida uyushtiriladigan didaktik o'yinlar va ularning mustaqil fikrlash bilan bog'liq o'ziga xos xususiyatlari haqida fikr yuritamiz.

Tinch o'yinlar

«O'zim tekshiraman». Bunday o'yinlarni o'tkazishda kichik hajmdagi diktant matni tanlanadi va u darsning kirish qismida

uyushtiriladi. O'qituvchi o'quvchilarga kichik hajmdagi diktant yozdiradi. Barcha o'quvchilar yozib bo'lishgach, o'qituvchi xattaxtaga diktantni yozib ko'rsatadi. Mabodo diktant oldin xattaxtaga yozilib, usti yopib qo'yilgan bo'lsa, o'qituvchi pardani ochadi. O'quvchilar esa unga qarab o'zlari yozgan diktantni tekshiradilar. Bunday diktantlarni alifbe davrida ham qo'llash mumkin bo'lib, o'qituvchi avvaliga faqat harflardan, so'ngra (undosha harflar bilan tanishtirilgach) bo'g'inlardan iborat quyidagicha turli variantlarda diktant yozdirsa, o'quvchilarning o'quv-biluv malakalari shakllana boradi.

1-variant: O,o, I,i, U,u, A,a.

2-variant: -Lo, -no, -to, -mi, -un, -in.

3-variant: Bola, lola, ona, zar, par.

4-variant: Bugun havo issiq.

«Hikoya». O'qituvchi xattaxtaga bir nechta so'z yozib qo'yadi. O'quvchilar mustaqil ravishda shu so'zlar ishtirokida hikoya tuzadilar. Shu jarayonda ularning lug'at boyligi oshishi bilan birga, gaplarni to'g'ri tuzish, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish, ijodiy va mustaqil fikrlash qobiliyati shakllanadi.

O'qituvchining vaqti-vaqti bilan rag'batlantirishi o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini orttiradi. Bu o'yindan darsdan tashqari mashg'ulotlarda, to'garaklarda ham bemalol foydalanish mumkin. Masalan: Nafisa, soat, yomg'ir, kitob.

«U kim? Bu nima?». Stol ustiga bir qancha predmetlar terib qo'yiladi. O'qituvchi shu predmetlardan birortasini ta'riflaydi. O'quvchilar shu belgilar asosida gap nima haqida borayotganligini topadilar.

Bu o'yinning afzallik tomoni shundaki, uni dars davomida o'quvchilar diqqatini jamlash, qo'llariga dam berish maqsadida yoki yangi tovushlar bilan tanishtirish, yangi mavzuni bayon qilish jarayonida foydalanish mumkin.

Bu o'yin o'quvchilarda ziyraklik, sinchkovlik sifatlarini va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishga imkon beradi.

Masalan: U shar shaklida. Uni mashhur sportchilarimiz ham stadionlarda o'ynaydilar. U yosh bolalarning ham sevimli o'yinchog'i. (javob: koptok).

«Topag'on». O'qituvchi biror belgi asosida savol beradi. O'quvchilar shu belgini o'zida aks ettirgan predmetlar nomlarini aytadilar. Eng ko'p to'g'ri javob topgan o'quvchilar g'olib sanaladi. Bu o'yinni o'tkazish o'quvchilarga so'z turkumlari haqidagi dastlabki ma'lumotlar berish jarayonini engillashtiradi. Bundan tashqari, hozirjavoblik, mustaqillik, ziyraklik, ijodkorlik kabi sifatlarni shakllantiradi.

Savol: Nima oq rangda?

Javob: qog'oz, daftar, bulut, parda, qor, buvimning sochlari, ..

«Noto'g'ri jumla». Bu o'yin suratlar asosida o'tkaziladi. O'qituvchi suratni tasvirlab berish davomida suratga tegishli bo'lmagan jummalarni ham ishlatadi. O'quvchilar ziyraklik bilan shu jumlani topishlari lozim.

O'quvchilardan bu o'yin davomida ziyraklik, sinchkovlik, kuzatuvchanlik va diqqat talab qilinadi. Ular suratni sinchkovlik bilan kuzatish bilan bir qatorda o'qituvchining hikoyasini ham diqqat bilan tinglab turadilar. Har bir noto'g'ri jumlani topish ularning o'ziga bo'lgan ishonchi va darsga qiziqishini orttiradi.

Bu o'yindan faqat ona tili darslarida emas, darsdan tashqari mashg'ulotlarda ham foydalanish mumkin.

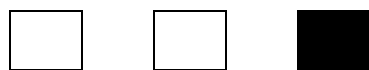
«Bo'lishi mumkin emas». O'yin davomida o'qituvchi matnni o'qiydi. O'quvchilar bo'lishi mumkin bo'lmagan voqealar ifodalangan jumla yoki gapni topishlari lozim.

Hazil-mutoyiba bilan o'tadigan bu o'yin ziyraklik, sinchkovlik va kuzatuvchanlikni talab qilishi bilan birga, hikoya tinglash ko'nikmasini shakllantirishga ham yordam beradi.

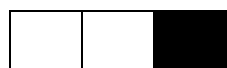
Bu o'yin bir necha marta o'tkazilgach, keyinchalik o'quvchilarga mustaqil ravishda shunday hikoyachalar tuzishni ham topshirish mumkin.

Namuna: Dushanba dam olish kuni bo'lgani uchun Olim maktabga bormadi. U singlisi Vazira bilan hayvonot bog'iga bordi. Ular hayvonot bog'ida suvda suzib yurgan sherni, qafasda sayrayotgan baliqlarni va kattakon vahshiy bulbulni ko'rdilar.

«Harflarni top». Bu o'yinni og'zaki yoki rasmi testlarda tovushlarning o'rnini topishda qo'llaniladigan rangli to'rtburchak qog'ozchalar vositasida ham o'tkazish mumkin. Bunda ikki xil rangdagi to'rtburchak qog'ozchalar olinadi. O'qituvchi so'zlarni o'qiydi. O'quvchilar esa mustaqil ravishda topish lozim bo'lgan tovush o'rnini bir xil rangdagi, qolgan tovushlar o'rnini ikkinchi xil rangdagi qog'ozchalar bilan ko'rsatadilar. Masalan «ona» so'zidagi «a» tovushining o'rnini rangli qog'ozchalar bilan shunday ko'rsatadilar:

yoki tovushlar sxemasini quyidagicha chizib ko'rsatadilar:

O'qituvchi bu o'yindan savod o'rgatishda samarali usul sifatida foydalanishi mumkin.

O'quvchilarning nutqini rivojlantirish maqsadida o'yinni og'zaki ham o'tkazish mumkin. Masalan: «Maktab» so'zidagi «a» tovushining o'rnini topib aytish kerak bo'lsin. «Maktab» so'zida «a» tovushi birinchi bo'g'inda ikkinchi o'rinda «m» tovushidan keyin turibdi, ikkinchi bo'g'inda esa «t» tovushidan keyin ikkinchi o'rinda turibdi.

«O'qib ko'r-chi». O'qituvchi o'quvchilarga yozma va bosma harflar bilan katta-katta qilib yozilgan so'zlarni ko'rsatadi. O'quvchilar o'qiydilar. Tez va to'g'ri o'qigan o'quvchilar rag'batlantiriladi. Shu xildagi o'yinlar vositasida o'quvchilarning o'qish texnikasi shakllantiriladi. Bu o'yinni «Alifbe» davrida ham qo'llash mumkin. Uni undosh tovushlar hali o'rganilmagan davrda faqat tovushlar, keyinroq esa bo'g'inlar, so'zlar, gaplar vositasida o'tkazish mumkin.

«Davom ettir». Bu o'yinda o'qituvchi hikoya boshlaydi. O'quvchilar uni mustaqil davom ettiradilar. Bunda o'quvchilarda ijodkorlik, mustaqil fikrlash qobiliyati rivojlanib, bayon yoki insho

kabi ijodiy ishlar yozish ko'nikmasi rivojlanadi va so'z boyligi ortadi. Bundan tashqari, ularda o'ziga ishonch hissi shakllanib boradi.

«Davom ettir» o'yinidan ona tili, o'qish darslarida yoki darsdan tashqari mashg'ulotlarda foydalanish mumkin.

Masalan: «Bugun men barvaqt maktabga kelayotganimda ... ».

«Safar». O'quvchilarga maktabdan yoki o'z uylaridan ma'lum bir joygacha bo'lgan yo'lni tasvirlash topshiriladi. O'quvchilar bir necha kun davomida «ob'ekt»ni kuzatadilar va uni og'zaki tasvirlab beradilar.

Sinchkovlik, ziyraklik, kuzatuvchanlik, atrof-muhitga diqqat-e'tibor talab etiladigan bu o'yin vositasida Vatanga e'tiqod, tabiatga muhabbat hislarini tarbiyalash mumkin. Bundan tashqari, o'quvchilarning nutqi rivojlanadi, lug'at boyligi ortadi, mustaqil fikrlash malakalari shakllanadi.

Shu bilan birgalikda o'quvchilarning yo'l harakati qoidalarini qay darajada bilishlarini ham aniqlash mumkin. «Safar» o'yinidan mustahkamlash darslarida yoki darsdan tashqari mashg'ulotlarda foydalanish mumkin.

Masalan: Uydan sport majmuasigacha bo'lgan yo'l.

Men darsdan keyin sport majmuasidagi kurash to'garagiga qatnayman. U erga borish uchun uydan chiqib, chap qo'l tarafga qarab yuraman. Katta yo'ldan o'tish uchun piyodalarga ajratilgan yo'lak bo'ylab borib, svetoforning yashil chirog'i yonganda maxsus ajratilgan joydan o'tib olaman. To'g'rida sport majmuasi ko'rinib turadi.

«Sirli so'z». O'qituvchi o'quvchilarga sirli katakchalarda bir xil so'z necha marta yozilganligini topishni aytadi. Eng ko'p topgan o'quvchi g'olib sanaladi. «Sirli so'z» o'yini o'quvchilarni boshqotirmalarni hal etishdagi dastlabki ma'lumotlar bilan tanishtiradi va ularning fikr doirasini kengaytirishga yordam beradi.

Masalan: Quyidagi katakchalarda «Kiyik» so'zi necha marta yozilgan?

K	I	Y	I	K
I	I	I	I	I
Y	I	Y	I	Y
I	I	I	I	I
K	I	Y	I	K

«Zanjir». O'qituvchi o'yinni boshlab o'quvchilarga bitta so'z aytadi. O'quvchilar bu so'z qaysi harf bilan tugagan bo'lsa, shu harf bilan boshlanuvchi so'zni topib aytadilar. So'z o'yini shu tarzda davom etadi.

Bu o'yin 1-sinflarda so'zlar, yuqori sinflarda esa maqollar, tez aytishlar, hikmatli so'zlar yoki she'riy baytlar vositasida o'tkazilishi mumkin. Bunday o'yinlarning o'tkazilishi o'quvchilarning xotirasini mustahkamlaydi, hozirjavoblikka, mustaqil fikrlashga o'rgatadi. Bu o'yindan ona tili va o'qish darslarida dam olish daqiqalarida yoki darsni boshlashdan avval o'quvchilar diqqatini to'plab olish maqsadida foydalanish mumkin.

Masalan: Tabiat, taom, maymun, nok, kitob, botir, rayhon,

«O'yin-topishmoq». Bu o'yindan darsning ma'lum bir qismida kichik hajmda yoki darsdan tashqari mashg'ulotlarda katta hajmda foydalanish mumkin. U quyidagi tartibda o'tkaziladi. O'qituvchi biror bir narsani topishmoqlar yoki so'zlar vositasida uch marta ta'riflaydi. Birinchi ta'rif murakkab, ikkinchi ta'rif engilroq, uchinchi ta'rif esa juda engil bo'ladi. Birinchi ta'rifdanoq to'g'ri javobni topgan o'quvchiga «3» ball, ikkinchi ta'rifda to'g'ri javobni topgan o'quvchiga «2» ball, uchinchi ta'rifda to'g'ri javobni topgan o'quvchiga esa «1» ball beriladi. Bu o'yinni bir o'quvchi bilan og'zaki yoki ko'pchilik o'quvchilar bilan yozma ravishda o'tkazish mumkin.

Bunday o'yinlar o'quvchilar uchun qiziqarli bo'lib, ularning fikrlash darajasini aniqlash va rivojlantirishga yordam beradi.

Masalan:

1-ta'rif: Aytishlaricha, u shunaqa oq ko'ngil ekanki, mabodo biror kishini chaqib qo'ysa, xafa bo'lganidan, o'zi halok bo'lar ekan.

2-ta'rif: U hashorotning nomiga shirinlik nomi ham qatnashgan.

3-ta'rif: Guldan-gulga qo'nar u,

Sharbat yig'ib jo'nar u.

Yig'ib o'zi emaydi,

Uyasiga to'playdi.

Hosili men-u senga,

Kim nomin aytar menga? (Asalari)

«Bu meniki». O'qituvchi harf yozilgan kartochkalarni o'quvchilarga tarqatadi. Har bir kartochkada har xil harf yozilgan bo'ladi. Shundan so'ng o'qituvchi so'zlarni o'qiy boshlaydi. O'quvchilar qo'llaridagi kartochkada yozilgan harf bilan boshlanadigan so'zni eshitishlari bilanoq «Bu meniki» deb javob berishlari shart. O'qituvchi so'zlarni tezroq o'qiydi, o'quvchilar ziyraklik bilan tinglaydi.

«Tez javob». O'qituvchi yoki boshlovchi o'quvchilar qatorini oralab yurib, o'quvchilardan birini turg'izadi va biror narsaning nomini aytadi. O'quvchi shu narsa mansub bo'lgan turga kiruvchi so'z topib aytishi lozim. Javob to uchgacha sanaguncha aytilishi kerak. Javob berolmagan o'quvchi o'yindan chiqariladi. O'yin bitta o'quvchi qolguncha davom ettiriladi.

Bunday o'yin davomida o'quvchilarda hozirjavoblik, mustaqil fikrlash qobiliyati rivojlanib, atrof-muhitni sinchkovlik bilan kuzatadi, atrofdagi sodir bo'layotgan voqea va hodisalarga qiziqishi ortadi.

Masalan: O'qituvchi: «Hayvon».

O'quvchi: «It».

O'qituvchi: «Badiiy film».

O'quvchi: «Abdullajon».

O'qituvchi: «O'quv quroli».

O'quvchi: «Daftar».

O'qituvchi: «Qizlar ismi».

O'quvchi: «Munavvar»

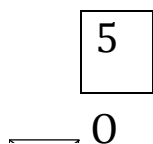
Boshlang'ich sinf darslarida o'yinli texnologiyalar asosida tashkil etish bo'yicha metodik tavsiyalar

«Rebus». Rebus boshlang'ich sinf o'quvchilarida juda sodda ko'rinishda berilib, surat, belgilar asosida hal etiladigan boshqotirmadir.

Rebuslarni hal etish uchun, avvalambor, suratda nima tasvirlanganini topish lozim bo'ladi, shundan so'ng shartli belgilar asosida yangi so'z hosil qilinadi. Shu tariqa rebus hal etiladi va u erda qanday so'z yashiringani topiladi. Rebuslarda shartli belgilar quyidagicha bo'lishi mumkin:

1. Rasm yonidagi biror-bir harf o'chirilib yoniga boshqa bir harf yozib qo'yilgan bo'lsa, demak, rasmda nima tasvirlangani topiladi va shu so'zdagi o'chirilgan harf o'rniga tegishli harf qo'yiladi.

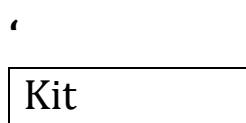
Masalan:

Rasmdan «Besh» so'zini o'qiymiz. «YE» harfi o'chirilgan va uning yonida «O» harfi turibdi. Demak, biz «besh» so'zidagi «YE» harfi o'rniga «O» harfini qo'yamiz va «bosh» so'zini hosil qilamiz.

2.«'». Bu belgi so'zning birinchi harfini olib tashlash lozimligini bildiradi.

Masalan:

«Kit» so'zining birinchi harfini olib tashlaymiz va «it» so'zini hosil qilamiz.

3.«,». Bu belgi so'zning oxirgi harfini olib tashlash lozimligini bildiradi.

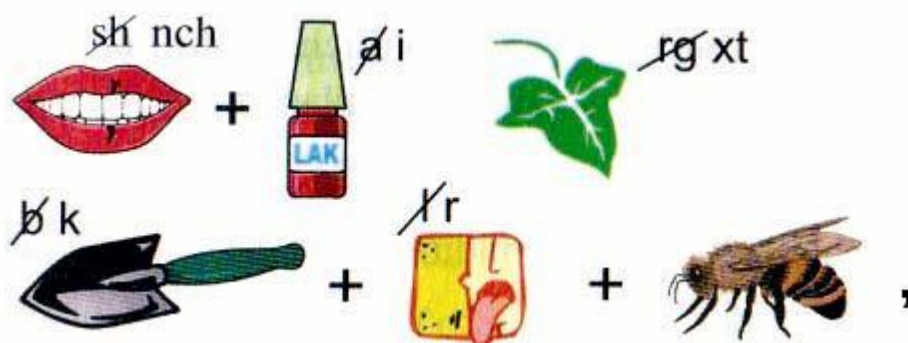
Masalan:

,

Demak, «To'rt» so'zining oxirgi harfini olib tashlaymiz va «to'r» so'zini hosil qilamiz.

Masalan, quyidagi rebusda «Tinchlik baxt keltirar» hikmatli so'zi yashiringan.

2.3.2-rasm

«Krossvord». Krossvord o'yinini o'tkazish uchun o'quvchilar yoshiga mos holda juda sodda ko'rinishdagi krossvordlar tuzib olinadi. O'quvchilar mustaqil ravishda javoblarni topib yozadilar.

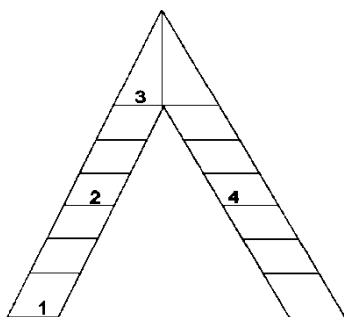
Krossvordlar dastlab o'qituvchi boshchiligida hal etiladi. O'quvchilarda krossvordlarni hal etish ko'nikmalari paydo bo'lgandan keyin o'qituvchi nazorati ostida mustaqil hal etadilar.

«Krossvord» o'yini o'quvchilar dunyoqarashini o'stirish bilan birgalikda ularning so'zlar ma'nosini yodda saqlab qolishlariga ham imkon beradi.

O'yin avvalida katakchalarga so'zlarni o'qituvchi yozib bergan bo'lsa, keyingi so'zlarni o'quvchilar ham navbat bilan yozishlari mumkin. Katakchalarni to'ldirishda o'quvchilarning bevosita ishtiroki ularning o'yinga bo'lgan qiziqishlarini oshiradi.

Agar krossvordda kalit so'z mavjud bo'lsa, katakchalar to'ldirib bo'lingach, o'qituvchi ajratib ko'rsatilgan (qalin chiziq bilan chegaralangan) katakchalarda yozilgan so'zlarni o'quvchilar bilan birgalikda o'qiydi.

O'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatishda krossvordlardan darsda va darsdan tashqari mashg'ulotlarda foydalanish mumkin.

1. Onalar qo'shig'i.
2. Otamning opasi.
3. G'ildirakli qurilma.
4. Duradgor asbobi.

Harakatli o'yinlar

«U nima qilyapti?» («Pantomimo»). O'quvchilardan biri bolalar oldiga chiqib ovozsiz harakatlar qiladi. O'quvchilar jamoasi birgalikda uning harakatlarini izohlab berishlari lozim. Bunday o'yin o'qish va ona tili darslarida o'quvchilar nutqini o'stirish bilan birgalikda ularni topqirlik va hozirjavoblik ruhida tarbiyalashga ham xizmat qiladi.

«Jonli hikoya». O'qituvchi so'zlar yozilgan qog'ozlarni o'quvchilarga tarqatib, hikoya o'qib beradi (Qog'ozlarda yozilgan so'zlar birgalikda shu hikoyani hosil qiladi). O'qituvchi hikoyani ikkinchi marta o'qib berganda o'quvchilar qo'llaridagi qog'ozlarni shunday ketma-ketlikda joylashtirishlari kerakki, qog'ozlardagi yozilgan so'zlar bir butun gapni, gaplar esa hikoyani hosil qilsin. Bu o'yinni o'tkazishda darslikdagi hikoyalar yoki darslikdan tashqari hikoya va ertaklardan foydalanish mumkin.

«Quruvchi». Bu o'yindan o'quvchilarni guruhlariga bo'lib, o'tgan mavzuni yoki yangi mavzuni mustahkamlash qismida yoki darsdan tashqari mashg'ulotlarda foydalanish mumkin. O'qituvchi avvaldan darsga tayyorgarlik ko'rib, qog'ozdan yoki penoplast bo'lakchalaridan «g'isht»chalar yasaydi va bu «g'isht»chalarga savol yozilgan qog'ozchalarni yopishtirib chiqadi. «G'isht»chalar soni o'quvchilar soniga teng yoki ko'p bo'lishi kerak. Guruhlarga «minora» yoki «devor» qurish uchun joy ajratiladi. Har bir guruhdan bittadan bola chiqadi va «g'isht»chani olib savolni o'qiydi. Agar savolga to'g'ri javob topsa o'zlarining «maydon»chalariga teradilar. Agar noto'g'ri javob bersalar o'qituvchi «g'isht»chani olib qo'yadi. O'yin shu taxlitda barcha o'quvchilar savollarga javob berib bo'lgunlariga qadar davom etadi.

«Qurilish maydonchasi»da eng ko'p g'isht tergan o'quvchilar guruhi g'olib sanaladi.

Aralash tipdagi o'yinlar

«Iztopar». Xattaxtaga so'zlarning ba'zi bir harflari tushirib qoldirilib, terib qo'yiladi. «Iztopar» o'quvchi shu harfni harf kassasidan topib o'z o'rniga qo'yadi va hosil bo'lgan so'zni o'qiydi. To'g'ri topgan o'quvchi rag'batlantiriladi. Boshqa o'quvchilarda yana boshqa variantlar bo'lsa ko'rib chiqiladi. Bu o'yin, ayniqsa, savod darslari samaradorligini oshirish bilan birgalikda, o'quvchilarda mustaqillik va ijodkorlikni ham rivojlantirishga kçmak beradi.

«So'z o'yini». O'quvchilar guruhlarga yoki qatorlarga ajratiladi. Har bir guruh boshidagi o'quvchiga bir-birini kidan farq qiladigan harf yozilgan qog'oz tarqatiladi. O'yin boshlangunga qadar guruh ishtirokchilari qog'ozda qanday harf yozilganligini ko'rmasliklari lozim. O'qituvchi buyruq berishi bilanoq boshlovchi o'quvchilar qog'ozni o'nqlab unda yozilgan harf bilan boshlanadigan so'z topib yozadilar, so'ng orqada turgan o'quvchiga uzatadilar. Orqada o'tirgan o'quvchi ham shu harf bilan boshlanadigan so'zni yozib keyingi o'quvchiga uzatadi. Shu taxlit barcha o'quvchilar so'z topib yozishlari lozim. Guruh yoki qator oxiridagi o'quvchi o'yin tugagach, qog'ozni o'qituvchiga keltirib topshiradi. O'yinni birinchi bo'lib tugatgan va so'zlarni to'g'ri yozgan o'quvchilar guruhi g'olib sanaladi.

«Sirli xat». Pochtachi kiyimidagi bola sinfga kiradi va shunday deydi: «Men bir qancha sirli xat oldim. Bu xat ustiga kimga tegishliligi yozilmagan. Unda faqat savollar yozilgan. Menimcha, kim shu savollarga to'g'ri javob bersa, xat shu o'quvchiga tegishli bo'ladi». Shundan so'ng «pochtachi» xatjild ustiga yozilgan savollarni o'qiydi. Savollarga kim to'g'ri javob bersa xat o'sha o'quvchiga topshiriladi. Xatjild ichidagi qog'ozda rag'batlantiruvchi so'zlar yozilgan bo'ladi.

Bu o'yindan o'quvchilar diqqatini jamlash, ta'lim jarayonining qiziqarli bo'lishi va samaradorligini oshirish maqsadida foydalanish mumkin.

Ilmiy adabiyotlarda didaktik o'yinlarni uyushtirishda darsning asosiy didaktik maqsadini hisobga olish lozimligi ko'rsatib o'tilgan. O'yindan darsning barcha bosqichlarida foydalanish mumkin.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlari har bir sinfda bir-biridan keskin farq qiladi. Olti-etti yoshli o'quvchilarning diqqati turg'un bo'lmasligi bois o'yinga ko'proq moyillik bildirishadi. Shu sababli dars davomida o'yinlardan ko'proq foydalanishga to'g'ri keladi.

Keyingi sinflarda o'quvchilar maktab sharoitiga ancha moslashadi, bilim olishga qiziqishlari oshadi. Endi ularni ancha jiddiy ishlarga tayyorlay borish mumkin. Ammo bu holat ta'lim jarayonida o'yinlardan foydalanishni kamaytirish lozim, degani emas. Agar 1-sinfda o'quvchilarni o'yin ko'proq qiziqitirsa, keyingi sinflarda o'yinning mazmuni, natijasini anglashga ehtiyoj tug'iladi. Ular o'z imkoniyatlari va qobiliyatlarini ko'rsatish imkoni bo'lgan o'yinlarda ishtirok etishga intila boshlaydilar.

Didaktik o'yinlar quyidagi 2 bosqichda amalga oshiriladi:

1-bosqich: Bu bosqichda o'qituvchi o'quvchilarni darsgacha bo'lgan vaqtda tayyorlaydi. Tayyorgarlik shundan iboratki, o'quvchilar darsga kerakli o'quv qurollarini oldindan tayyorlaydilar, mavzuga oid materiallar bilan mustaqil tanishadilar, darslik va boshqa nazariy materiallarni ko'zdan kechiradilar.

2-bosqich: Bu bosqichda o'quvchilarga o'yin mohiyati tushuntiriladi, rollar bo'lib beriladi, manbalar bilan tanishtiriladi va o'yin amalga oshiriladi.

Didaktik o'yinlarni o'tkazishda o'qituvchining o'rni juda muhim. O'qituvchi o'yin va uning qonun-qoidalarini o'quvchilarga etkazadi va o'yinda bevosita ishtirok etib ular bilan hamkorlikda faoliyat yuritadi, turli talablarni bajarishda namuna bo'lib xizmat qiladi, qo'shimcha ma'lumotlar berib boradi.

O'qituvchi didaktik o'yinlarni o'tkazishga tayyorgarlik jarayonida quyidagi talablarga rioya qiladi:

- tanlangan didaktik o'yinlar o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlariga mos bo'lishi;
- har bir o'yin pedagogik va psixologik jihatdan asoslangan bo'lishi;
- o'zlashtirilgan bilimlarni takrorlash va mustahkamlashga yordam berishi;
- bir xildagi o'yinlarning ko'p takrorlanishiga yo'l qo'ymaslik;
- o'yinni o'tkazishdan avval o'qituvchi ham, o'quvchilar ham puxta tayyorgarlik ko'rishi;
- o'yin yakunida g'olib va bilimdon o'quvchilarni rag'batlantirib borish.

Biz yuqorida misol tarzida keltirgan didaktik o'yinlar barcha qonun-qoidalar va prinsipial talablarga rioya qilib o'tkazilsa, o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatishga samarali ta'sir qilishi shubhasizdir.

Boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'yinli texnologiyalardan foydalanish bo'yicha metodik tavsiyalar

Savod o'rgatish davrida qo'llaniladigan grammatik o'yinlar o'quvchi imkoniyatlarini to'la ishga solish, har bir tovush va harfning eng nozik tomonlariga alohida diqqat bilan qarashga undaydi. Bu davrda qo'llaniladigan grammatik o'yinlar ham hilma-hil bo'lib, o'quvchiga bilim berish, uni toliqishdan saqlash, o'zi bajargan ishdan zavqlanish imkoniyatini yaratadi. 1-sinf bolalariga bilim berish o'yin asosiga qurilsa samarali natijalarga erishish mumkin. Bu yoshdagi bolalarni toliqtirmaslik, o'qish va yozuv darslarini qiziqarli tashkil etish, sirdig'ali o'qish, husnixat malakalarini shakllatirish va mustahkamlash uchun yozuv mashg'ulotlarini to'g'ri tashkil qilish, o'yin shaklida uyushtirish zarur. O'quvchilar bilan grammatik o'yinlar uyushtirilar ekan, ularga barcha o'quvchilarni to'g'ri va chiroyli yozuvda xato va kamchiliklarga yo'l qo'yadigan o'quvchilarni ko'proq jalb qilish kerak.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari fonetikadan bir qator bilimlarni egallaydilar. Unli, undosh tovushlarni talaffuz qilish va taqqoslash asosida farqlaydilar. Undosh tovushlarning jarangli va jarangsiz talaffuz etilishi, jufti bor va jufti yo'q jarangli va jarangsiz undosh tovushlar haqida amaliy bilim oladilar. Bu borada boshlang'ich sinflarda qo'llaniladigan tekshirish metodi tovushlarning jarangli yoki jarangsiz ekanligini anglab olish imkonini beradi. Bu o'z navbatida to'g'ri yozishda qo'l keladi. Shuningdek bu sinflarda bo'g'in va uning turlari, urg'uli va urg'usiz bo'g'inlar, tovushlarning bir-biriga ta'siri haqida amaliy bilim oladi. Bularning barchasini o'zlashtirib olish bir qator murakkabliklar tug'diradi. Shu tufayli boshlang'ich sinflarda fonetikaga oid didaktik o'yinlardan foydalanish qo'l keladi.

“So'z tuzish” o'yini.

O'yin savod o'rgatish davrida o'tkaziladi. Bu o'yinlarni bajarish o'quvchilarga tovushning so'z hosil qilishidagi ahamiyatini to'laroq tushunib olish imkonini beradi. O'quvchilar ushbu o'yinda ishtirok etar ekan, so'zlarning turli- tuman usullar bilan hosil bo'lishi katta

qiziqish uygʻotadi. Oʻzlari hosil qilgan yangi soʻzlardan bevosita zavq olishga muvaffaq boʻladi. Soʻz tuzish oʻyini savod oʻrgatishning tarkib – tahrir (analitik –sintetik) tovush metodi asosida bajariladi. Ushbu metodning ikkinchi qismi tuzish ,qurish ,birlashtirish singari maʼnolarni bildiradi. Soʻz tuzish oʻyini ham aynan soʻzga hilma-hil tovushlarni, boʻgʻinlarni qoʻshish orqali hosil boʻladi. Bu oʻyinni bajarishda soʻzga turli hil usullar bilan tovush qoʻshib yangi soʻz hosil qiladi.

«Sirli kataklar» oʻyini

Oʻqituvchi koʻrgazmani koʻrsatib, kerakli harflarni qoʻyib soʻzlarni oʻqishni aytadi. Bunday koʻrgazmalar alifbe kitobining hamma mavzusida bor.kitobning sahifalarida oʻrganilayotgan tovush va harf bilan bogʻliq narsa–buyumlarning rasmi berilgan. Shu rasmlarning ostiga katakchalar ilova qilingan. Katakchalar soni harflar soniga teng boʻlganligi oʻquvchilarning oʻyinni toʻgʻri bajarishiga yordam beradi.

o	l	-	m	a
---	---	---	---	---

k	i	-	t	o	b
---	---	---	---	---	---

Bu oʻyinni uyushtirishda oʻquvchilar guruhiga ikki-uchtadan shunday topishmoqlar beriladi.

“Boʻgʻinlardan soʻz tuzish” oʻyini.

Xattaxtaga yozma harflar bilan *oila, ona, ana, tola, Lola, Ali* soʻzlari yozib qoʻyiladi. Oʻquvchilar kesma boʻgʻinlar yordamida shu soʻzlarni yozadilar. *L* tovushi soʻzning qayerida kelayotganini aniqlaydilar. *L* tovushi qatnashmagan soʻzlaning aralashtirilib berilishi oʻquvchilar diqqatini orttiradi. Bunday oʻyinlarni boshqa harflarni oʻrganish davomida ham qoʻllash mumkin. *D* harfini oʻrganish jarayonida *Odil, Madina, Dildora, dala, dada, odob* singari soʻzlarni kesma boʻgʻinlar yordamida yozish mumkin. Birinchi boʻlib yozib boʻlgan oʻquvchi oʻyin gʻolibi hisoblanadi va ragʻbatlantiriladi.

«Harflarni tanlab soʻz tuz».

Xattaxtaning oldingi qismiga bir hil kattalikdagi harflar kartatekasi terib qoʻyilgan. Ularda aralash berilgan harflar ishtirokida

Lola , bobo, kitob, soʻzlarini tuzish talab qilinadi. Ushbu harflar uch hil rangdagi kartonga yoziladi. Harflarni endi tanib olayotgan oʻquvchilarga moʻljallanadi. Oʻquvchilar dastlab oʻqituvchi topshirigʻiga asosan 1-bola *yashil* rangdagi, 2-oʻquvchi *sariq* rangdagi 3-oʻquvchi koʻk rangdagi; harflarni tanlaydi. Oʻzlari toʻplagan harflarni maʼlum bir tartibda joylashtirib chiqib

b	o	b	o
---	---	---	---

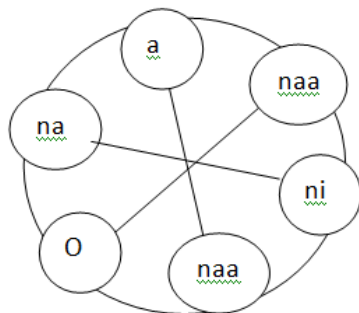
L	o	l	a
---	---	---	---

k	i	t	o	b
---	---	---	---	---

soʻzlarini yozadi. Baʼzan xattaxtaga chiqqan oʻquvchi soʻzni tuza olmasa, oʻz qatoridan boshqa oʻquvchi chiqib toʻgʻirlashi mumkin. Bu oʻyin oʻquvchilarning kuzatuvchanligini oshiradi.

Jumboq rasm asosida matn tuzish

Oʻqituvchi Alifbening 13-betidagi *ana, non, ni, in* kabi soʻz va boʻgʻinlar asosida tuzilgan krossvord- jumboqda bitta gap, ikkita soʻz mavjudligini aytadi. Krossvorddagi strelka chiziqlar soʻzni toʻgʻri topib oʻqishga yordam berishi tushuntiriladi. Bolalar krossvorddan *ona, ana, nina* kabi soʻzlarni oʻqiydilar. Ularni bir butun holda oʻqisak oʻquvchilarga tanish boʻlgan *ona, ana nina* gapi hosil boʻladi. Ushbu oʻyinni davom ettirib toʻgʻri chiziqlar boʻyicha boʻgʻinlarni qoʻshib oʻqisak yana qanday soʻzlar hosil boʻladi? Oʻquvchilar birin –ketin javob beradi. *Ni+na ona, ana*, sozlari hosil boʻladi. *Nina* soʻzini oʻqishda oʻqituvchi yordamlashib turadi.

Orfografik oʻyinlar

Orfografik koʻnikmalar oʻquvchilarda asta- sekin shakllanib boradi. Oʻquvchilar qoidalarni turli xil mashgʻulotlar: koʻchirib yozuv,

mashq ishlash, grammatik va orfografik tahlillar orqali o'zlashtirib oladi. Ushbu qoidalarni o'zlashtirib olishda ham bolalarning ixtiyoriy diqqatini bir nuqtaga to'plash talab qilinadi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar juda ham o'yinlarni yaxshi ko'rish bilan birga, o'yin orqali ba'zi grammatik orfografik qoidalarni juda tez o'zlashtirib oladilar va uni uzoq vaqt esda saqlab qolishadi. Shu tufayli orfografik qoidalarni o'zlashtirib olishda ham turli xil o'yinlardan foydalanish o'qituvchiga katta yordam beradi.

«Bilag'on boshliqlar» o'yini

Bu o'yin ham orfografik o'yinlar turiga kiradi. O'quvchilar odatdagiday ikki guruhga bo'linadi. Har bir guruhning sardori belgilanadi. Ana shu guruh boshliqlari xattaxtaga chiqariladi. Guruh boshliqlari odatda a'lochi o'quvchilar bo'lishadi. O'yinda o'quvchilarning ana shu tomoni hisobga olinib, o'nta so'z xattaxtaga yoziladi.

taassuf

mitti

mukammal

ikki

minnatdor

tabassum

tanaffus

xokkey

tashabbus

tennis

Yuqorida berilgan so'zlarni har bir boshliq ustun shaklida yozadi. So'zlarning yozilishi kuzatiladi. Xatolar guruh bo'yicha hisoblanadi. Har bir guruhning boshlig'i yo'l qo'ygan xatolarni sanaydi. Brinchi guruh boshlig'i o'nta so'zdan ikkita xatoga yo'l qo'ygan bo'lsa, unga sakkiz ball beriladi. Har ikkala guruh boshliqlari so'zlarni tekshirib xatolarni sanab boradilar. To'g'ri yozilgan har bir so'z uchun ball beriladi. Agar biror guruhning o'quvchilari bitta ham xatoga yo'l qo'yishmagan bo'lsa, u holda qo'shimcha tarzda yana beshta so'z yoziladi. Oxirida g'olib guruh aniqlanadi va rag'batlantiriladi.

O'yindan o'yin o'ylab topish o'yinini bajarish.

-rabot va *-obod* qo'shimchali so'zlar yozish o'yini.

1. Xayrabot

1. Yangiobod

2. Qo'shrabot
3. Toshlabot
4. Oqrabot
5. Xotinrabot

2. Xalqobod
3. Chinobod
4. Dehqonobod
5. Hayitobod

Morfologik o'yinlar

Morfologik materiallar boshlang'ich sinflarda ancha keng o'rganiladi. To'rt yil o'qish davomida o'quvchilar so'z va uning ma'nolari, so'z shakli, so'zning morfologik tarkibi yuzasidan bir muncha bilimga ega bo'ladi. So'z turkumlari, uning asosiy, qo'shimcha va o'ziga xos belgisi ustida nazariy hamda ko'proq amaliy bilimlar oladi.

Boshlang'ich sinf ona tili o'quv dasturlari o'quvchilarning xususiyatlarini ularning yilma-yil aqliy, axloqiy va jismoniy jihatdan o'sib borishini hisobga olgan holda bosqichli ketma-ketlik tamoyili asosida tuzilgan. Shunga asosan har bir mavzuning o'quvchilar tomonidan oson o'zlashtirib olinadigan qismi quyi sinflarda murakkabroq qismi keyingi sinflarda o'rganiladi. Ba'zi so'z turkumlari boshlang'ich ta'limning hamma sinflarida o'rganiladi. Dastlab uning asosiy belgisi- narsa-buyum nomini, belgisini, sanog'ini va harakatini bildirishi o'rganiladi, o'quvchining shu olgan bilimlari asosida qanday so'roqqa javob bo'lishi singari qo'shimcha belgisi ham o'zlashtirilib olinadi. O'quvchilar sinfdan-sinfga o'tib ulg'ayib borishi bilan so'z turkumlarining o'ziga xos belgisi ham o'rganilib boriladi. O'quv materialining bunday o'rganilishi bir sinfda egallangan bilimlarning keyingi sinflarda yana takrorlanishini taqozo etadi.

O'quvchiga beriladigan bilim bolalarning ilgarigi sinflarda olgan bilimlari asosiga quriladi. Bu o'quvchining ilgari olgan bilimiga tayanib xilma-xil grammatik o'yinlarni uyushtirish imkonini beradi. Chunki mavzu yuzasidan ma'lum darajada bilim va ko'nikmalar bo'lgandagina uyushtiriladigan grammatik o'yinda o'quvchining faol qatnashishiga imkon yaratiladi. Yana bir tomoni o'quvchi o'zida bor bilimlar asosida mashg'ulotga ijodiy yondashadi, faoliyat ko'rsatadi.

Morfologiyada o'quvchilar har bir grammatik xodisaning o'xshash va farqli tomonlarini o'rganishadi. Ularni taqqoslash orqali turli grammatik o'yinlar uyushtirish mumkin. Bunday mashg'ulotni morfologiyani o'rganishga bag'ishlangan har bir darsda ham qo'llash mumkin. Masalan atoqli otlarni o'tganda uni turdosh ot bilan, kelishik qo'shimchalarni o'tganda ularni o'zaro taqqoslash mumkin bo'lsa, ot yasovchi qo'shimchalarni o'rganganda bir-biriga yaqin bo'lgan ikki so'z yasovchi qo'shimcha yordamida grammatik o'yin uyushtirish mumkin.

Boshlang'ich sinflarda morfologiya o'rnida so'z atamasi ishlatiladi. O'quvchilar leksikologiya va so'z yasashga oid bilimlarni ham so'z bo'limida o'rganishadi, shu tufayli biz ham tilshunoslikning yuqoridagi bo'limlariga oid o'yinlarni morfologik o'yinlar majmuasida berishni lozim deb bildik.

Keragini tanlab ol o'yini

Atoqli otlarning yozilishini o'zlashtirish uchun atoqli, turdosh ot sifatida qo'llaniladigan so'zlar topish o'yini o'tkaziladi. O'quvchilarga bu o'yinni bajarish uchun bosh va kichik harflar bilan berilgan so'zlar majmuasi beriladi ikki o'quvchi yoki o'quvchilar guruhi galma-gal xattaxtaga chiqib birinchi guruh bosh harfli so'zni, ikkinchi guruh kichik harfli so'zlarni ajratib yozadi.

1. Soat(ism)	-soat (uy anjomi)	Qutlug`- qutlug`
2. Gulzor	-gulzor	Quvonch- quvonch
3. Gulxayri	-gulxayri	O'roq- o'roq
4. Qo'zi(boy)	-q'ozi	Bolta- bolta
5. Aziz, Aziza	-aziz	Tesha- tesha
6. Tursun	-tursin	Olma- olma
7. Temir	-temir	Salqin- salqin

SINTAKTIK O'YINLAR **«Kerak so'zni tanlab ol» o'yini**

Bu o'yin o'quvchilarni so'z birikmasi bilan amaliy tanishtiradi. Garchi bu sinflarda so'z birikmasi yuzasidan nazariy bilim berilmasa ham, u haqida o'quvchilar bir qator ma'lumotlar oladi. Amalda so'z birikmasi tuzadilar. Ushbu o'yinni o'tkazish uchun o'qituvchi ko'chma xattaxtaga so'zlarni ikki ustun qilib yozib keladi. O'quvchilar xattaxtaga so'zlar bilan tanishadi, keyin chap tomondagi so'zlardan mosini qo'yib ko'chirish topshiriladi. O'yinni butun sinf bo'yicha ham parta qatorlari orasida ham o'tkazish mumkin. Qaysi guruh topshiriqni tez va to'g'ri bajarsa, g'olib hisoblanadi. O'yin bolalarning ijodiyliigni tarbiyalaydi, o'quvchilarda ziyraklik, sinchkovlik sifatlarini va mustaqil fikrlash malakasini shakllantirishga yordam beradi.

tez	qush
yam- yashil	bino
baland	ukam
sayroqi	bola
qiziqarli	kitob
mening	yuk
bilimli	gapirdi
og'ir	o'tloq
kuzgi	Ekin

Rebus

Maktab o'quvchilarining qiziqib bajaradigan mashg'ulotlaridan biri rebuslar hisoblanadi. O'quvchi rebuslarni bajarish, o'qish uchun fikrlashi, izlanishi va ijodiy faoliyat ko'rsatishi zarur. Rebuslarda aytilayotgan fikr to'g'ridan-to'g'ri harflar orqali bayon qilinmay, narsalar va turli xil belgilar vositasida beriladi. O'quvchi ularni kuzatib, belgilarni so'zga aylantiradi. Matnda berilgani kabi ayrim so'zlarni bir butunligicha olsa, ba'zilaridagi harflarni almashtirishi, yoki harf qo'shish orqali rebusni o'qiydi. Bu mashg'ulotlarda tovushlar va harflar ustida uch xil ish bajaradi: tovush almashtiriladi, tovush qo'yiladi, tovush tushiriladi. Ularning har birini bajarishda muallif tomonidan matnda berilgan ishoralarga amal qilinadi. Bunday

mashg'ulotni bajarish o'quvchining fikrlashini o'stiradi, bir qator so'zlarning yozilishini bilib olishga yordam beradi. O'z navbatida maqollar, hikmatli so'zlar, oforizmlarni mustahkam, esda saqlab qolish imkonini beradi. bularning barchasi bola tasavvurining kengayishi va mavhum tafakkurining o'sishiga olib keladi. Rebuslar bugungi kunda paydo bo'lgan mashg'ulot emas. Uni birov o'ylab chiqqani ham yo'q.

Rebuslar tarixini uzoq o'tmishdan izlash mumkin, chunki rasm jumboqlar qatoriga tosh yozuvlari va ierogliflarni ham qo'ysa bo'ladi. Adabiy rebuslarning boshlanishi esa XI asr Pikardiya (Fransiya)dagi voqealar bilan bog'liq. Bu yerda har yili so'zamollar "de rebus dual geruntum" (bo'layotgan ishlar haqida rasmi qiziq sharhlar) tuzishardi. Davrlar o'tishi bilan "rebus" (ya'ni "narsalar yordamida") nomigina saqlanib qoldi. 1582-yili Eg'en Taburo (1548-1590) rebuslarning dastlabki to'plamini tayyorladi.

Rebusda qandaydir jumboq ifodalanadi. O'quvchi uni mavhum fikrlash orqali o'qib oladi. Hozirgi kunda boshlang'ich sinf o'quvchilarining darsliklarida ham bir qator rebuslar berilgan. Ular o'quvchilarning yoshini, fikrlash faoliyatini hisobga olib, sodda shaklda tuzilgan. Bir qaraganda ularni tushunish ko'p qiyinchilik tug'dirmaydi. Biroq uni to'g'ri bajarish, o'qituvchi faoliyatiga bog'liq. 1-sinf o'qish kitobining 38- betida quyidagicha rebus berilgan.

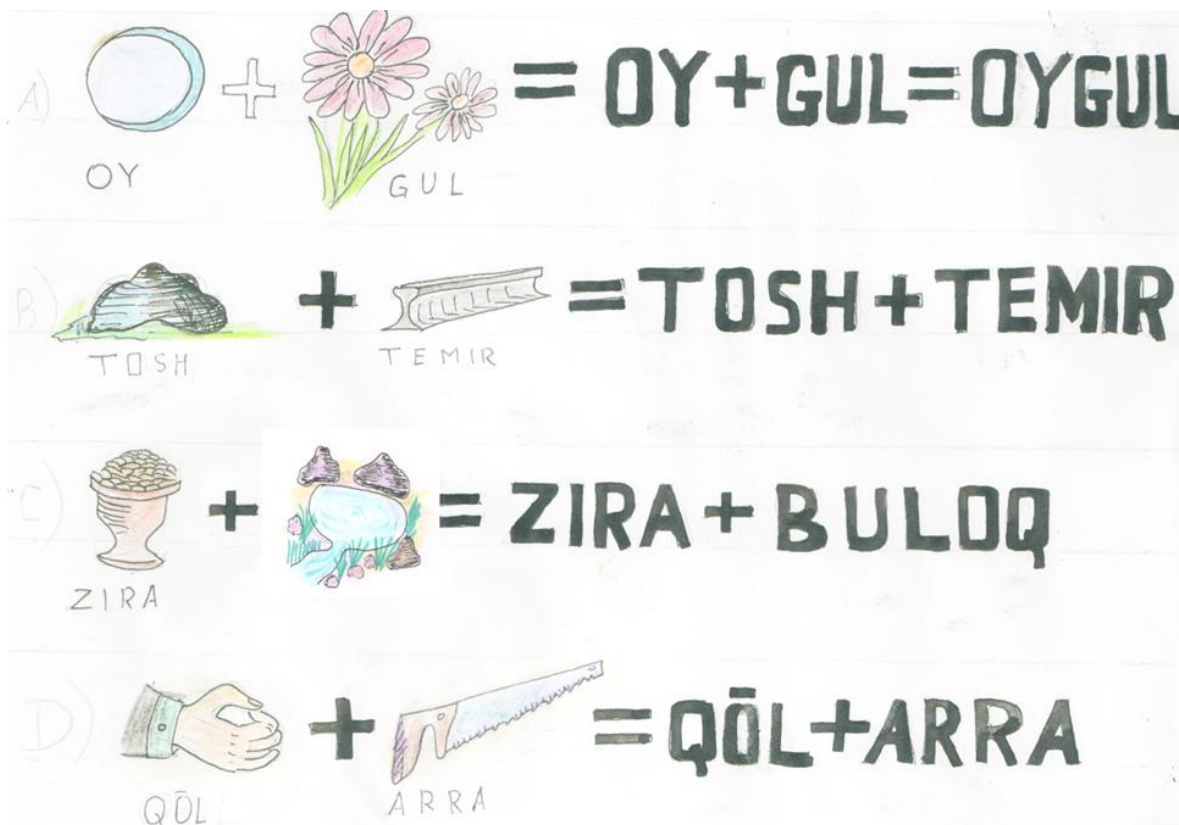
1-rasm.

Uni bajarish uchun dastlab rasmlar diqqat bilan kuzatiladi. Har bir predmet rasmi aniq belgilab olinadi. Shundan keyin rebusda ifodalangan so'zlar aniqlanadi.

O'quvchilar bilan har xil rebuslarni yechish va ularni rebuslar tuzishga o'rgatish orqali qiziqarli o'yinlar uyushtirish mumkin. Bu

mashg'ulot o'quvchining so'z boyligini oshiradi.¹Lug'atidagi so'zlardan ijodiy foydalanish ko'nikmasini shakllantiradi, o'quvchilarning tafakkurini rivojlantiradi. Eng muhimi har bir narsaning xususiyatlarini diqqat bilan kuzatishga odatlantiriladi. Bu o'yin o'quvchilarning eng sevimli mashg'ulotiga aylanib qoladi. Ular har bir so'zni yozma nutqida avaylab ishlatishga o'rganadilar.

Faqat rasmlardan iborat bo'lgan rebuslar ustida ishlash yuzasidan o'quvchilarda ba'zi bir ko'nikmalar hosil qilinadi. Har bir rasm ifodalagan so'z kuzatiladi. Dastlabki tayyorlov davrida o'quvchilar tovush va harflarsiz narsa-buyum ifodalagan so'zlar ishtirokida yangi so'z tuzish mashg'ulotlarini bajaradi.

2-rasm.

Bundan keyingi mashg'ulotlarda faqat rasmlar bilan chegaralanib qolinmay, murakkabroq bosqichga tomon yuriladi. Avvalo rasmlar muhokama qilinib, ular ifodalagan so'zlar kuzatiladi. Keyin o'quvchilarda ana shu so'zlarga tovush qo'shib yangi so'z hosil qilish ko'nikmasi shakllantiriladi. O'quvchilar rasmlar va harflarni bir-biriga

¹Sodiqov A. va b. Tilshunoslikka kirish T. "O'qituvchi" 1981y. 82-b.

qo‘shib o‘qish ko‘nikmalarini egallaydi. Bunda ham dastlab eng sodda mashqlar olinadi. Bunday mashg‘ulotlardan biri bir rasmi va bir harfli oddiy rebuslar hisoblanadi.

1) **B** + = **B + OSH = BOSH**

2) **T** + = **T + OSH = TOSH**

3) **Q** + = **Q + ULOQ**

4) **CH** + = **CH + OY = CHOY**

5) + **A** = **TOL + A = TOLA**

6) **S** + = **S + OY = SOY**

7) **K** + = **K + UY = KUY**

8) **S** + = **S + UY = SUY**

3-rasm .

O‘quvchilar bunday rebuslarni yechish usullari bilan tanishib o‘zlari ham elementar rebuslar tuzish ko‘nikmalarini hosil qilishadi.

Bu mashg'ulot o'quvchilarning rasmlar ifodalagan so'zga tovush (harf) qo'shib yangi so'z hosil qilish ko'nikmasini shakllantiradi.

O'quvchilar yuqoridagi rebuslarni bajarib ma'lum darajada bilimga ega bo'lgach, biroz murakkabroq shaklga o'tish mumkin. Pedagogika fanining asosiy tamoyillaridan biri ham oddiydan murakkabga borishni, oddiy mashg'ulotlarda ma'lum darajada ko'nikma hosil qilganlaridan keyin murakkabroq mashg'ulotlarga o'tishni taqozo qiladi. Shuning uchun keyingi mashg'ulotda bir rasimli va bir bo'g'inli rebuslarni o'rganish mumkin.

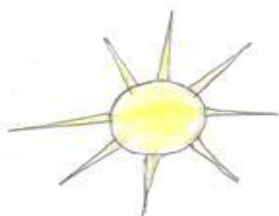

+ ZOR = GULZOR

+ CHI = GULCHI

2 SER + = SERQUYOSH

+ LI = QUYOSHLI

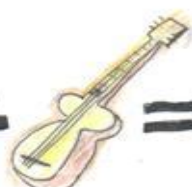
1

3

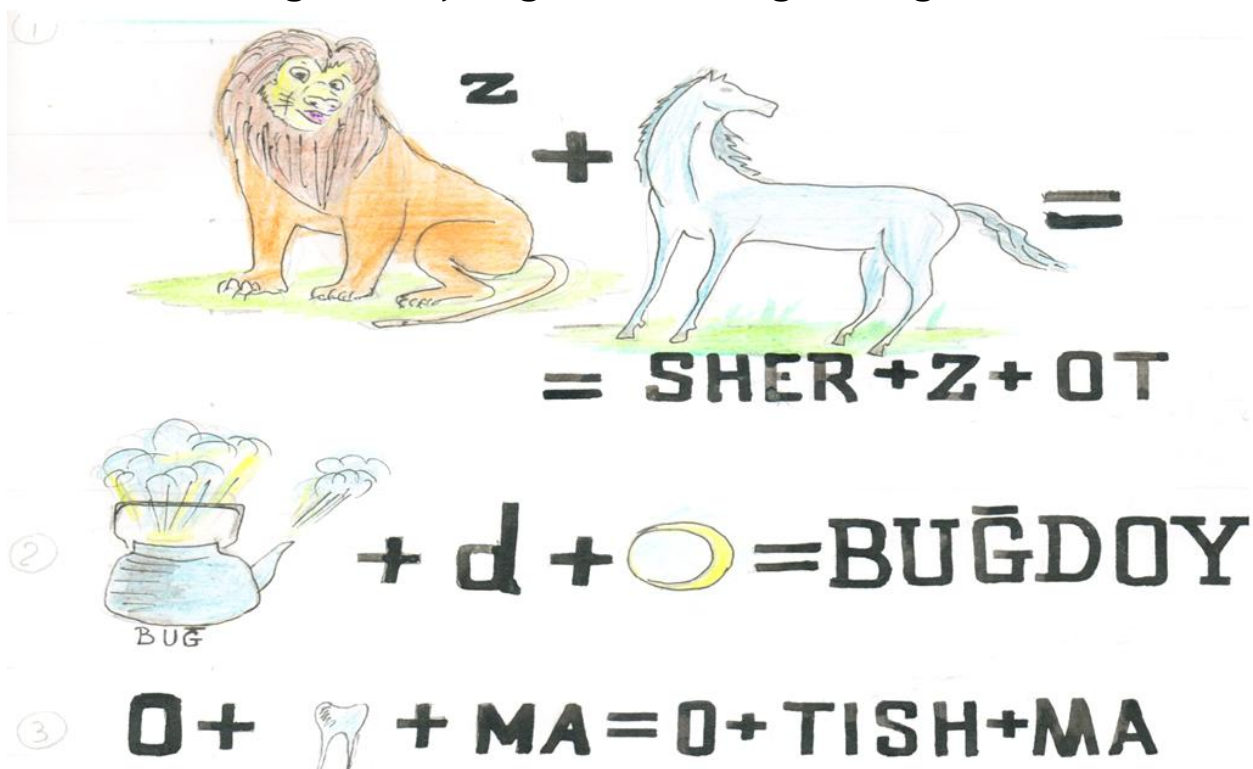
+ OB =
KITOB

4

DU + = DUTOR

4-rasm .

Maktab o'quvchilariga rebus tuzishni o'rgatishning navbatdagi bosqichida rebusda ishtirok etuvchi rasmlar va tovushlar miqdori kengaytirib boriladi. O'quvchilarning ilgarigi mashg'ulotlarda olgan bilimlari asosida bu rebuslar bajariladi. Biroq bularning barchasida o'qituvchi ham, o'quvchilar ham faol qatnashadilar. Bunday o'yinlarda o'quvchilar rasmlarni so'zga aylantirishda ko'proq fikrlaydilar. Bora-bora ta'limiy rebuslarda rasmlar salmog'i oshib boradi. Endi o'quvchilar ikki rasmlari va bir tovushli yoki ikki rasmlari va bir necha tovushli reburlarni tahlil qilib o'qiydi. O'zlari ham ana shunday rebuslarni tuzishga harakat qilishga o'tishadi. Dastlab ba'zi qiyinchiliklarga uchrashsa ham, asta-sekin bunday rebuslar tuzishga o'rgana boradilar. Bunday rebuslarning o'quvchilar tushunishi mumkin bo'lgan darajadagi murakkabligi hisobga olinadi.

6-rasm.

Rebuslarning javobini aniqlash rasmlarni kuzatishdan boshlanadi. O'quvchilar parta qatorlarining joylashishiga qarab 3 guruhga ajratiladi va rebuslarni bittadan bo'lib olishadi. Har bir qatordagi o'quvchilar o'zlariga tegishli rebusda ishtirok etgan rasmlarni kuzatadi. Rasmda ifodalangan narsalar haqida bilganlarini gapirib

berishadi. Shundan keyin rasmdagi narsa va buyumlar ifodalagan soʻzlarni doskaga yozishadi.

Dastlab, sodda yigʻiq gaplar keltirib chiqariladi. Keyingi mashgʻulotlarda ikkinchi darajali boʻlaklar ishtirok etgan gapni ifodalovchi rebuslar ustida ishlanadi.

Xulosa

Boshlang'ich sinf darslarini qiziqarli tashkil etish bilim o'zlashtirish jarayonidagi mashaqqatlarni osongina engib o'tishga yordam beradi. Shu maqsadda bitiruv malakaviy ishini bajarish davomida izlanishlar olib bordik, boshlang'ich ta'limning tarixi va mazmuni, didaktik o'yinlar, ularning turlari bilan tanishib chiqdik va tajriba-sinov ishlarini olib bordik. Natijada, quyidagi xulosalarga keldik:

1. Boshlang'ich sinf darslari uzluksiz ta'lim tizimida bilimli yoshlarni tayyorlashdagi muhim davr hisoblanadi. Shu sababli doimiy ravishda amaliyotchi o'qituvchilar, tadqiqotchilar metodist olimlar faoliyatining muhim tadqiqot ob'ekti bo'lib kelmoqda.

2. Boshlang'ich sinf darslari asosan alifbe, ona tili va o'qish darslari shaklida amalga oshirilib, bunday darslarda analitik metod, sintetik metod, harfiy metod bilan birgalikda ta'limiy o'yinlardan ham keng foydalanish maqsadga muvofiqdir.

3. Kichik maktab yoshidagi bolalar hayoti va faoliyatida asosiy etakchi o'rin tutadi. Ular har bir topshiriq yoki vazifani o'yin bilan uyg'unlashtirgan holda amalga oshirishga harakat qiladilar. Tajribali boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'yindan bolalar uchun yangi va murakkab bo'lgan ta'lim jarayonini qiziqarli tashkil etish usuli sifatida foydalana oladilar.

4. Ta'limiy o'yinlar boshlang'ich ta'lim jarayonini qiziqarli tashkil etish bilan birga bolalarni aqlan va jismonan chiniqtirish vazifalarini ham o'taydi.

5. Boshlang'ich ta'lim jarayonida ona tili va o'qish darslarining tashkil etilganligi joriy holatini o'rganish asosida hanuzgacha ta'limiy o'yinlarning imkoniyatlaridan to'liq foylanilmayapti, degan xulosaga keldik.

6. Boshlang'ich ta'lim jaraonida didaktik o'yinlardan foydalanishga doir metodik qo'llanmalar, ko'rsatmalar, ko'rgazmali qurollar tayyorlanishi va nashr etilishi hozirgi kun talablaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoev SH.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. T.: "O'zbekiston" 2016
2. Mirziyoev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va loijanob xalqimiz bilan birga quramiz. T.: "O'zbekiston"2017 486 bet.
3. Abduqudusov O.A. "Zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalari" Toshkent, 2011-yil.
4. T. G'afforova., E. Shodmonov., X. G'ulomova Ona tili. 1- sinf uchun darslik «Sharq» nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati Toshkent - 2017
5. K.Qosimova., S.Fuzailov., A.Ne'matova Ona tili 2-sinf uchun darslik. Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi Toshkent – 2018
6. S. Fuzailov., M.Xudoyberganova., Sh.Yo'ldosheva Ona tili. 3- sinf uchun darslik "O'qituvchi" nashriyoti- matbaa ijodiy uyi.Toshkent-2019
7. R. Ikromova, X. G'ulomova, SH. Yo'ldosheva, D. Shodmonqulova Ona tili 4-sinf uchun darslik „O'qituvchi“ nashriyot-matbaa ijodiy uyi. Toshkent - 2017
8. G'ulomova X. v.b. 4- sinfda ona tili darslari. "O'qituvchi". T. 2012
9. Qodirova F., Qodirova M. Bolalar nutqini o'stirish nazariyasi va metodikasi. Toshkent – 2006 yil.
10. Qosimova K., Matchonov S., G'ulomova X., Yo'ldosheva SH., Sariev Sh. Ona tili o'qitish metodikasi. Darslik. T., "Noshir" 2009.

MUNDARIJA:

KIRISH.....	3
Boshlang'ich sinflarda ta'limiy o'yinlardan foydalanishning joriy holati.....	5
Boshlang'ich sinf darslarida o'yinli texnologiyalar asosida tashkil etish bo'yicha metodik tavsiyalar.....	12
Boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'yinli texnologiyalardan foydalanish bo'yicha metodik tavsiyalar.....	18
XULOSA.....	31
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.....	32

XUDOYQULOV JAMSHID NOSHONOVICH

BOSHLANG'ICH SINIF ONA TILI DARSLARIDA DIDAKTIK
O'YINLARDAN FOYDALANISH

Texnik muharrir *Abdullayev F.*

Terishga berildi: 09.01.2021 y.

Bosishga ruxsat berildi: 13.01.2021 y

Ofset bosma qog'ozi. Qog'oz bichimi 60x84^{1/16}.

«Cambria» garniturasini. Ofset bosma usuli.

2,25 bosma taboq

Adadi:50nusxa.

Buyurtma №16/20

Samarqand viloyati Samarqand viloyat xalq ta'limi xodimlarini qayta
tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi
bosmaxonasida chop etildi.

Samarqand shahar, Obidinov ko'chasi 7-uy.

